Misiunea de dascăl

Alina BUZATU

Universitatea „Ovidius" din Constanța, Facultatea de Litere
"Ovidius" University of Constanța, Faculty of Letters
Personal e-mail: alina.p.buzatu@gmail.com

The Teacher Mission

Providing a report on the state of literary theory today, Gheorghe Crăciun's book is an authoritative, informed and stimulating overview of contemporary critical concepts. This reference guide is designed for the students who need to know what a particular concept means and how it is applied to their interpretive investigations.

Keywords: theory of literature; Gheorghe Crăciun; concepts; critical intertextuality; metaliterature.

Numele lui Gheorghe Crăciun a fost – pentru mine, profesor de teoria literaturii – o intrare în bibliografia disciplinei pe care o predau. Afirmația ar putea părea ingrată, dacă în intenție ar fi să reducă polimorfismul exercițiilor întru scris ale omului de litere la niște pagini de curs introductiv de teoria literaturii; știu, dacă nu altminteri, măcar din poveștile prietenilor de la Facultatea de Litere din Brașov câte ceva despre anvergura omului – model de fervoare întru literatură, alături de ceilalți doi excepționali mentori, Alexandru Mușina și Andrei Bodiu. În pofida admirației pe care o port și altor texte semnate de Gheorghe Crăciun, am simțit că nu pot vorbi legitim și cu sațdespre altceva decât despre cartea pe care o(re)citesc / citez în fiecare an, la primele cursuri.

Luminarea acestei părți a operei lui Gheorghe Crăciun este mai mult decât o obsesie disciplinară. Zeloții teoriei literare știu cât este de complicat de alcătuit o listă de titluri în care spiritul de geometrie să fie echilibrat cu spiritul de finețe, în care nevoia de sinteză să nu ucidă analiza. Cu atât mai dificilă este misiunea profesorului care trebuie să introducă primele noțiuni de teoria literaturii studenților din primul an, cu strădania de a proiecta cunoștințele dobândite anterior – uneori reduse la prejudecăți, idei incomplete sau poncife – intr-o nouă perspectivă. E frustrant și faptul că această muncă pare să fie tratată cu dispreț, căci mulți consideră conceptele liminare ale științei literaturii ca presupuse, doar – nu e așa? – le utilizăm din primii ani de școală; să revii asupra lor, să te întrebi ce este literatura și care e rostul ei pare fastidios sau *so yesterday*.

Volumele de tipul „Introducere la ..." au parte, deci, de un destin ingrat, căci nu li se judecă utilitatea în mod corect. Scrierea lor este și un act de curaj și unul de umilință, cere și putere de cuprindere și mult echilibru și discernământ.

Destinul unui astfel de curs introductiv este să însumeze orientări teoretice și concepte, fără să pledeze pentru vreo cauză anume sau să încerce să epuizeze problemele pe care le ridică interpretarea profesionalizată a literaturii. Într-un context epistemologic precum cel actual, în care cunoașterea se multiplică exponențial, iar metodologiile și conceptele au o vizibilitate și o putere de diseminare fără precedent, situația unei întreprinderi teoretice e ușor paradoxală. Nu poți, așa cum spune chiar Gheorghe Crăciun, să speri să reconstitui un tablou sinoptic al disciplinei, pentru că nu mai există *o* teorie a literaturii, ci *teorii* ale literaturii, dar nici să cazi în relativismul absolut al unei multiplicități inepuizabile, ireconciliabile de metode și noțiuni. Tot astfel, nu te poți transforma într-un soi de conțopist al propriei discipline, consemnând, fără glose, fără argument, fără perspectivă, concept după concept.

Cartea lui Gheorghe Crăciun nu este doar un exemplu de intertextualitate critică și teoretică, un mozaic bine alcătuit de idei și concepte; dincolo de protocolul discursiv al teoriilor, există și un mesaj afectiv, căci ni se transmite sentimentul unor întâlniri indispensabile pe care un filolog trebuie să le aibă cu un număr de cărți teoretice. Ni se vorbește despre idei și concepte care e obligatoriu să devină nu obiecte de inventar al unei cunoașteri despărțite de subiectivitate, ci repere ale unei deveniri interioare. De aceea Gheorghe Crăciun recapitulează, împreună cu cititorii săi, studenți sau elevi pasionați, termeni sau sintagme care refac istoricitatea disciplinei: conceptul de literatură și câmpul său lexico-semantic (paraliteratura, metaliteratura, antiliteratura), natura literaturii, funcțiile literaturii, genurile literare, stilul, imaginea, metafora, simbolul și mitul, precum și constelația de discipline devotate studiului literaturii (critica, istoria literară, poetica, retorica, stilistica și semiotica etc.)

Întâlnirile cu aceste cărți fără de care competențele filologice nu sunt de conceput au loc pe un teren pe care Gheorge Crăciun îl delimitează bine (pe urmele lui M.H. Abrams cu a sa *The Mirror and the Lamp*), fixând repere precum universul reprezentat, publicul, autorul și opera propriu-zisă; astfel, înțelegerile actului de literatură vor putea fi sistematizate în patru categorii: teorii *mimetice*, teorii *pragmatice*, teorii *expresive* și teorii *obiective*. Taxonomia nu este doar de dragul orientării pe „teren", ci anunță, pentru cititorul care vrea să frecventeze textul teoretic, și conceptele pe care fiecare tip de discurs le convoacă.

Ca un profesor cu har, Gheorghe Crăciun își duce la îndeplinire datoria cu umilință. În timp ce mulți indivizi prezumțioși, însă mai puțin dedați la știința teoretică flutură ultimele concepte în vogă, Gheorghe Crăciun are exact dimensiunea datoriei sale față de meseria pe care o slujește. Înțelegem, bunăoară, că nu poți interpreta litaratura fără a gândi înainte la ce înseamnă ea și la ce servește.

Astfel, capitolul despre funcțiile literaturii este o frumoasă pledoarie despre rosturile literaturii, despre valorile umane și socială pe care această activitate de o nobilă gratuitate le instituie. Ni se reamintesc lucruri de imens bun-simț, utile nu doar filologului, ci oricărui om care cere demnitatea intelectuală: că trebuie să exersăm plăcerile superioare, că viața ar fi absurd de strâmtă fără compensările ficțiunii, că realitatea în care „vărsăm" toată nevoia noastră de obiectivitate este doar o versiune etc.

În pofida declarațiilor inițiale de nepărtinire, autorul introduce și subtile indicații de valoare. De exemplu, secvențele despre literatura sacră afirmă, fără putință de tăgadă, semnificația esențială a acestui tip de experiențe, care transcriu momente ireductibile ale cristalizării conștiinței umane. În contrast, literatura de masă este expediată cu câteva fraze, abia complezente, refuzându-i-se criteriul valorii și lăsându-i-se doar consolarea cantității.

În mod natural, un loc privilegiat îl are conceptul de metaliteratură. Vârstele literaturii par să fie reduse, maniheist, la două: cea în care, vorba lui Barthes, literatura vorbea fără a se vorbi și cea în care literatura își devine sieși obiect, joc autospecular și autotelic.

O altă sarcină dusă la bun sfârșit a volumului este elucidarea condiției particulare a diferitelor discipline care compun câmpul investigației teoretice a literaturii: critica și istoria literară, poetica, retorica, stilistica, semiotica etc. Fiecare dintre acestea a exercitat, ni se arată, ambiții normative sau descriptive; grupate în verticala unei paradigme sau în sintagma unei epoci, conceptele cu care aceste discipline operează își suprapun marginile, au trăsături în comun, își negociază sensurile și se verifică reciproc. Prestigiul fiecăreia dintre aceste întreprinderi teoretice este azi mai mare sau mai mic, consacrat de timp sau de dată recentă; dar toate au meritul – demonstrează autorul – de a fi încercat să claseze sau, cu alte cuvinte, să gândească limbajul uman și, mai ales, cea mai complexă extensie a sa, literatura.

Câteva pagini despre modul de existență și construcția operei literare mi-au plăcut îndeosebi. Este scrisă aici o lecție prețioasă despre literatură, prea adesea uitată, aceea că opera literară trăiește doar prin realizarea sa mentală și emotivă (Umberto Eco spunea că o operă literară este o mașinărie leneșă, care trăiește din plusvaloarea introdusă de cititor). Gheorghe Crăciun avertizează, cu responsabilitatea unui dascăl îndrăgorstit de ceea ce face, că textele de literatură par construcții autarhice, autosuficiente, dar, necitite, nu își vor împlini destinul. Literatura începe „să trăiască" abia odată cu lectura care permite cunoașterea substanței sale, rămânând, în același timp, și altceva decât lecturile care îi dau sens.

Finalul cărții de teorie a literaturii este despre imagine, mit și simbol. Este evidentă intenția autorului de a conferi circularitate demersului său metateoretic, sfârșind cercetarea sa cu acele concepte cu care ar fi putut prea bine să înceapă. Autorul reconstituie și omologhează sensurile pe care dicționarele de specialitate le-au înregistrat în dreptul acestor termeni, traseul teoretic dovedindu-se nu doar un act de reflecție asupra metodelor și conceptelor, ci și o recodificare a lor.

Dacă ar trebui să reduc la câteva observații miza acestei cărți (în diferitele sale ediții), aș semnala, pe de o parte, nevoia de rigoare metodologică, de identificare și înseriere a unor instrumente și proceduri teoretice și, pe de altă parte, disponibilitatea reflexivă. Gheorghe Crăciun cere cititorilor săi adeziunea rațională, dar și exercitarea bucuriei de a gândi liber. Până la urmă, aceasta este vocația unui bun manual: să transmită o moștenire de cunoaștere, pentru a da șansă unor noi evenimente de gândire.